

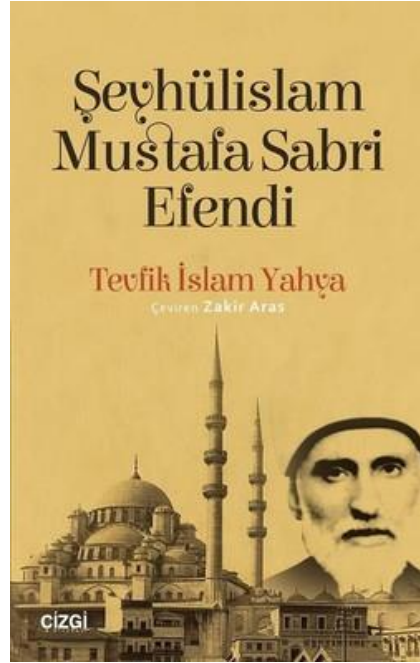
KİTAP TANITIMI

Tevfik İslam Yahya, *Mustafa Sabri Efendi*, çev. Zakir Aras, Konya, Çizgi Yayınları, 2017, 78 s.

Sema Çelem *

Osmanlı'nın son şeyhülislamı Mustafa Sabri Efendi ilim ve siyasette zirve bir isimdir. Yaşadığı dönem itibarıyla, öncesi imparatorluk olan bir devletin türlü oyunlarla yıkılmasına, ardından büyük sancılarla yeni bir devletin kurulmasına şahitlik etmiştir. Mustafa Sabri Efendi bu zorlu dönemin her türlü çilesini çekmiş, durumundan hiç yakınmadan vatanı ve dini için doğru bildiğini yapmıştır. Seveni kadar düşmanı çok bu zat, şimdilerde sadece alanın uzmanları tarafından bilinecek kadar zihinlerden silinse de, tarih sahnesinde dimdik ayakta durmaya devam etmektedir.

Hatıralar kaleme alındığı döneme ışık tutan önemli belgelerdir. Elimizdeki kitap hacmi küçük, değeri büyük bir hatırat. Değerini Mustafa Sabri Efendi gibi yakın tarihimizin önemli şahsiyetlerinden bir zatın hayatına ilgi uyandırmasına borçlu

* Dr. Öğretim Görevlisi, Ankara Üniversitesi Temel İslam Bilimleri, Tefsir Bölümü, celems@ankara.edu.tr.

bu kitap, Mustafa Sabri Efendi'nin talebelerinden Kosovalı Tevfik İslam Yahya tarafından Arapça olarak kaleme alınmış. Mısır İskenderiye Kütüphanesi'nde tek baskısına ulaşıp dilimize kazandıran genç akademisyenlerimizden Zakir Aras. Ürdün Üniversitesi'nde yüksek lisans çalışmasını Mustafa Sabri Efendi'nin Kur'an tercümelemleri hakkındaki görüşleri üzerine yapan Aras, Bayburt Üniversitesi Araştırma Görevlisi. Ezher Üniversitesi'nin düzenlediği bir sempozyumda tebliğ sunmak üzere gittiği Mısır'da izine rastladığı kitabı bulduğundaki sevincini kelimelere sığdıramayan Aras, Osmanlı Devleti'nin son dönem kilit isimlerinden Mustafa Sabri Efendi ile ilgili zihnindeki birçok soruya bu kitap sayesinde cevap bulduğunu söylüyor.

Zaman zaman çeviri olduğunu hissettirse de genel olarak akıcı bir dile sahip olan kitap çevirmenin önsözünüyle başlamakta, sonrasında yazarın, hocası Mustafa Sabri Efendi'ye olan duygularını dile getirdiği giriş bölümü ve onun hayatının özellikle ilmi ve siyasî yönüne değinen anekdotlarla devam etmektedir. Kitap, yakın dönem Türkiye tarihine ışık tutması bakımından tarih, hem dinî, hem siyasî yönü olan bir zatı konu alması bakımından biyografi severler için dikkat çekicidir.

Kitabın yazarı Tevfik İslam, hocası Mustafa Sabri Efendi'nin Mısır'da düzenlediği ilim meclislerine katılmıştır. Ezher Üniversitesi'nde okumak üzere 1935 yılında geldiği Kahire'de 1952 yılına kadar kalan Tevfik İslam, Mustafa Sabri Efendi'nin bizzat kendisinden duyduklarını ve on beş yıl boyunca Kahire'de şahit olduklarını kaleme almıştır. Hocasının hayatının tamamını yazmanın ciltler dolusu kitap olacağını düşünmesi Mustafa Sabri Efendi'yi ne kadar yakından tanıdığına işaret etmektedir. Bu tanışıklığın sonucu olarak Mustafa Sabri Efendi'yle birlikte onun yakın çevresinde bulunan Hasan Daşı, Hoca Ataullah Efendi, Hasan İslam Yahya, Şeyh Bedrettin Abdulhamid, Muhammed Atıf İstanbûlî, Ahmed Asım Gümülcünevî gibi döneminin meşhur âlimi isimlere temas edilmesi ayrı bir güzellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mustafa Sabri Efendi'nin hayatının Şeyhulislamlık döneminden öncesine de temas eden kitaptan öğrendiğimize göre 1869 yılında doğan Mustafa Sabri, ilk dinî terbiyesini ailesinden alır. Doğum yeri olan Tokat'ta hafızlık ile başlayan ilim hayatı Kayseri ve İstanbul'da devam eder.

İlmin merkezi ve döneminin İslam başkenti İstanbul'da Fatih Camii ders halkalarına katılır. Burada Arapça ile birlikte şer'î ve aklî ilimler okur. Bu arada uzun zamandır ilgisini çeken edebiyatla da uğraşmaya başlar, pek çok şair ve ediple ilmî istişareler gerçekleştirir. Bunun sonucu olarak entelektüel çevrelerde tanınmaya başlar (s.27-30).

Fatih camii, döneminin üniversite düzeyinde eğitim veren önemli kurumlarından ve oradan icazet alan bir talebe, tüm dinî kurum ve kuruluşlarda kolaylıkla görev alabilmektedir. Fatih Camiinde ders verebilmek için ise Şeyhülislamlık müessesesinin düzenlediği sınavdan geçmek zorunludur (s.31). Mustafa Sabri Efendi üç yüz âlimin başvurduğu Fatih Camii Dersiâmlığı sınavını kazanan otuz kişinin altıncısı olarak müderrisliğe başladığında yirmi iki yaşındadır. Kendisini bu makama layık görmemekle birlikte abisini kırmamak için girdiği sınavda büyük bir başarı kazanmıştır (s.34-35). Şöhreti kısa sürede Halife Sultan Abdülhamid'in kulağına gider, Yıldız Sarayı kütüphanesine müdür olarak atanır. Bundan sonra hızlı bir şekilde siyaset sahnesine çıkan Mustafa Sabri Efendi 1908 darbesi ve Mebusan Meclisi'nin yeniden seçilme kararının ardından doğum yeri Tokat'tan milletvekili seçilir. İleri görüşlüdür, irticâli konuşmalarında hitabetinin gücü, edebî üslubu dikkat çekmektedir (s.42). Sultan Abdülhamid'in görevden alınması için çıkarılan kanunu destekleyenler arasındadır, ama kısa sürede karardan dönmüştür. Bu durumu açıkladığı cümleleri Sultan'a verdiği değerinin büyüklüğünü göstermektedir: *"Evet, ben de Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle ilgili kararı onayladım. Ancak altı ay sonrasında işin farkına vardım, terazinin kefesinin bir tarafına Abdülhamid diğer tarafına tüm meclis vekilleri konulsa Abdülhamid'in ağır basacağını fark ettim."* (s.43) Siyasetin çalkantıları arasında muhalefete geçen, daha sonra da ülkeyi terk etmek zorunda kalan Mustafa Sabri Efendi'nin önce ölüm fermanı çıkarılır, sonra Şeyhülislam olur. Onun hayatı böyle uçlar arasında, gel-gitlerle geçmiştir (s.47). Sultan Vahdettin döneminin Damat Ferit Paşa hükümetinde son şeyhülislam olarak görev yapmış, ancak halifenin aleyhine pozisyon alan sonraki yönetimin arananlar listesinde olduğu için Mısır'a gitmek zorunda kalmıştır (s.50). Hayatının, doğduğu topraklardan uzak geçtiği dönemlerini anlatırken kendini "hicret çocuğu" olarak tanımlamaktadır: *"Allah'ın dinine saldıranlarla çarpışanların*

en ön saflarında bulundum. Aciz kalemimi bu yolda vakfettim. Ben hicret çocuğuyum desem, ne yalan olur ne de övünme.”

Osmanlı Devleti şeyhülislamlık makamının son temsilcisi olan Mustafa Sabri Efendi kendisine atılan iftiralara ve yapılan muhalefete rağmen Allah yolunda kalemiyle mücadele etmekten asla vazgeçmemiştir. Kendisi hakkında olumsuz düşüncelerini çekinmeden dile getirenlerin tutumlarını değerlendirirken kurduğu cümleler onun eleştiri metodu hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir: *“İlim ve fazilet sahibi âlimler arasında tartışılan ilmi konuların halka yansıtılması ve tartışma ortamında kalmaması üzücü. Oysa yapılan tartışmalar gizli tutulmalı ki halkın nezdinde âlimlere verilen değer ve hüsnü kabul azalmasın. Ben rahipler, papazlar ve başpiskoposlar arasında çok ciddi ve derin tartışmaların olduğunu yakinen biliyorum. Ancak bunu manastır ve kilise dışına sızdırmazlar, dört duvar arasında kalır, böylece tebaalarının güvenini korurlar.”* (s.57).

Hayatının son dönemini geçirdiği Mısır’da muhalifleri onu rahat bırakmamış, yalnızlaştırma çabaları ile Türk Konsolosluğu’nun getirdiği yasak yüzünden Türk öğrencilerle görüşmesi yasaklanmıştır. Ancak bu yasak cenaze merasimi için öğrenciler tarafından delinecek, Mustafa Sabri Efendi, öğrencilerin başları üzerinde son yolculuğuna uğurlanacaktır. Cenazesi *Dirâse*’deki *el-Affî* mezarlığına “Gün gelir her şey normal dönerse bu asil millet onu vatan toprağına ister.” diye tabut içinde defnedilmiştir.